

TÜRK PARLAMENTO HUKUKUNDA MİLLETVEKİLLERİNİN KURAL-DIŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARI VE DİSİPLİN CEZASI UYGULAMALARI

Dr. Şeref İba

Türkiye Büyük Millet Meclisi
Kanunlar ve Kararlar Müdür Yardımcısı

• • •

Özet

TBMM'de görüşme düzeniyle ilgili ayrıntılı düzenlemeler TBMM İçtüzüğünde gösterilmiştir. İçtüzüğün 13. Kısmı "Disiplin Cezaları" başlığını taşımakla birlikte, tüm disiplin kuralları bu kısımda yer almamaktadır.

Kural dışı tutum ve davranışlar sergileyen bir milletvekiline Başkan tarafından doğrudan doğruya veya Genel Kurul kararıyla verilebilecek olan başlıca disiplin cezası türleri şöyle sıralanabilir; uyarma, kınama, bir birleşim süresince konuşma yasağı, bir birleşim süresince ceza verilen konuda konuşma yasağı, birleşimden çıkarma, 3 birleşim meclisten geçici olarak çıkarma.

Disiplin cezaları, milletvekili olmayan bakanlar hakkında da uygulanabilmektedir. Kural dışı tutum ve davranışlar sergileyen milletvekillerine içtüzükte öngörülme-yen bir ceza verilebilmesi olanaklı değildir. Ayrıca, disiplin cezalarının yöntemine uygun olarak verilmiş olması zorunludur.

*Unruly Behaviours and Attitudes of the Members of Parliament and
Disciplinary Penalty Exercises in Turkish Parliamentary Law*

Abstract

The Rules of Procedure of the Turkish Grand National Assembly contains fairly detailed rules relating to debate order. However much 13'th chapter is titled "Disciplinary Penalties", all disciplinary articles have not been in the chapter in question.

The main disciplinary penalties that can be ruled by the President of Turkish Parliament in reply to unruly behaviours and attitudes may be regarded as follows; warning, censure, ban of speaking for one sitting concerning a definite subject, ban of speaking for one sitting, temporary dismissal from parliament for one sitting, temporary dismissal from parliament for three sittings

Disciplinary penalties are able to be implemented about the ministers who is not member of parliament. The disciplinary penalties put forwarded by The Rules of Procedure must be offered in convenience with legal procedure.

Türk Parlamento Hukukunda Milletvekillerinin Kural-Dışı Tutum ve Davranışları ve Disiplin Cezası Uygulamaları

1. TBMM'İN GÖRÜŞME DÜZENİ

Parlamentonun Anayasa ve İçtüzük ile belirlenmiş kendine özgü bir kuruluş ve işleyiş biçimi vardır.¹ Yasama organının çalışma düzenini ve iç örgütlenişini düzenleyen içtüzük kuralları doğası gereği, Anayasayla uyum içerisinde olmak zorundadır. Bu yüzden Meclis içtüzüğünde Anayasayla çatışan hükümlere yer verilemeyeceği gibi yasamanın işleyişiyle ve görev alanıyla doğrudan ilgisi bulunmayan kuralların da bulunmaması gerekir (SABUNCU, 2000: 143; GÖZLER, 2000: 334). Bu bağlamda, içtüzüğü, Anayasa kuralları ışığında yasama organının kuruluş ve işleyişini düzenleyen özel nitelikli parlamento kararları biçiminde tanımlamak daha elverişli görünmektedir (İBA, 2001: 23).

TBMM İçtüzüğü on yedi kısımdan ve 186 maddeden oluşmaktadır. İçtüzükteki, kısım ve bölümler, kenar başlıklarına uygun ve konu yönünden bir bütünlük oluşturacak biçimde düzenlenmiş değildir. Dolayısıyla, belli bir bakış açısıyla ya da konuyla ilgili olarak yapılacak bir incelemede sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek için içtüzükte yer alan bütün maddelerin gözden geçirilmesi gereksinimi doğmaktadır. Örneğin, "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşu" başlığını taşıyan ikinci kısımda; Başkanlık Divanı, siyasi parti grupları, Danışma Kurulu ve komisyonlara ilişkin kurallar yer almaktadır. Ancak bu kısımda yer verilen kurallar, salt kuruluşla ilgili değil sözü edilen organların iş görme biçimlerini ve işleyişini de düzenlemektedir. "Genel Kurul Çalışmaları" başlıklı üçüncü kısım ve "Disiplin Cezaları" başlıklı on üçüncü kısımda da benzer güçlükleri saptamak olanaklıdır. Başka bir anlatımla, Meclis İçtüzüğündeki kısım ve bölümlerin başlıkları ile bu bölüm veya kısımlarda yer alan maddelerin içerikleri her zaman örtüşmemektedir. Gerçekten de TBMM İçtüzüğünün 156.

1 Yasama organının kendi içtüzüklerini bizzat yapması yönetsel bağımsızlık ilkesi olarak adlandırılmaktadır. Bkz. (TEZİÇ, 1979: 16-26).

maddesinde sayılan disiplin cezası türleri arasında yer almamakla birlikte, bu kapsamda değerlendirilmesi gereken ancak içtüzüğün öteki bölümlerinde yer alan başka ceza yöntemleri de saptamak olanaklıdır.

Bu bakımdan milletvekillerinin kural-dışı tutumları hakkında öngörülen disiplin cezalarını irdelemeye başlamadan önce, TBMM üyelerinden beklenen kurallara uygun davranış kalıplarının ana çizgileriyle belirlenmesi gerekir. Çünkü, TBMM İchtüzüğünün kural-dışı ilan ettiği davranışlar ve bunlara karşılık öngörülen cezalar, sırf konuyla ilgili on üçüncü kısımda yer almaz. İchtüzüğün çeşitli maddelerine serpiştirilmiş durumda bulunan bu tür düzenlemelerin de göz önünde tutulması gerekmektedir.

İchtüzüğün disiplin cezası öngörmüş olduğu tutum ve davranışların ortak noktası, parlamentonun görüşme düzenini bozmaya yönelik sonuçlar doğurmasıdır. Aslında, içtüzüğün öteki bölüm ve maddelerinde yer alan görüşme düzeniyle ilgili düzenlemeler de "Disiplin Cezaları" başlıklı kısımda toplanabilir. Şu halde, TBMM üyelerinin kurallara uygun davranış sergilemesi, görüşme düzeniyle ilgili parlamento hukuku kurallarına uygun bir tutum içinde bulunması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, sözü edilen parlamento hukuku kurallarına aykırı bir tutum ve davranış ise "kural dışı" olmaktadır. Ancak, her durumda, kural dışı bir davranışın cezalandırılabilmesi için içtüzükte gösterilen disiplin cezası türlerinden biriyle ilinti kurulması ve söz konusu ceza türüyle ilgili yonteme uygun biçimde verilmesi gerekir. Ayrıca, içtüzükte öngörülmüş bulunan disiplin cezası türleri dışında yeni bir ceza verilebilmesi hukukun genel ilkeleri bakımından da olanaklı değildir.

A)- GÖRÜŞMELERİN GENEL DÜZENİ

1- Söz Kesme, Kişilikle Uğraşma ve Çalışma Düzenini Bozucu Tutum Yasası

TBMM Genel Kurulunda söz kesmek, kişilikle uğraşmak ve çalışma düzenini bozucu davranışlarda bulunmak yasaktır (TBMM İchtüzüğü, m. 65). Milletvekillerinin, söz kesmesi ve kişilikle uğraşması da kuşkusuz, yasama çalışmalarında düzeni bozucu davranışlar kapsamındadır. Ancak, içtüzük koyucu, uygulamada en çok karşılaşılan bu iki eylemi açıkça saydıktan sonra, "çalışma düzenini bozucu davranışlarda bulunmak" gibi, son derece esnek ve göreceli bir yasaklama getirmiştir.

2- Konu Dışına Çıkmama Kuralı ve Aynı Birleşimde O Konu Hakkında Konuşmaktan Yasaklanma Cezası

Genel Kurulda söz kesme, ancak belli durumlarda oturumu yöneten başkan tarafından yapılabilmektedir. TBMM İchtüzüğünün 66. maddesine göre, kürsüdeki milletvekilinin sözü ancak Başkan tarafından, üyeyi içtüzüğe uymaya ve konudan ayrılmamaya çağırarak kesilebilir. Osmanlı meclislerinden

günümüze kadar türkçeleştirme dışında hiç değişmeden gelen ve "sadedden huruç" kuralı olarak bilinen bu ilke,² yöntemine uygun olarak söz alıp kürsüde konuşmakta olan üyenin, söz isteminde belirttiği konudan uzaklaşmasını önlemek amacıyla oturumu yöneten Başkana verilmiş bir yetkidir.

TBMM İçtüzüğü'nün 66. maddesi uyarınca, Başkan tarafından iki kez yapılan çağrıya karşın, konuya gelmeyen milletvekilinin aynı birleşimde o konu hakkında konuşmaktan yasaklanması, Genel Kurula önerilebilir. Başkanın bu yöndeki önerisi, Genel Kurulca görüşmesiz ve işaret oyuyla karara bağlanır.

3- Hükümet ve Komisyonun Temsili

Her görüşmenin başından sonuna kadar, hükümet adına görüş bildirmek üzere başbakan, bakan ya da zorunlu durumlarda yetkilendirilmiş bir kamu görevlisi hazır bulunmak zorundadır. Hükümet temsilcisi hazır değilse, konuya ilişkin görüşme bir kez ertelenir (TBMM İçtüzüğü, m. 62). TBMM Genel Kurulunda görüşülecek işle ilgili komisyonun her koşulda hazır bulunmasını öngören bir içtüzük kuralı bulunmamaktadır. Ancak, uygulamada her görüşmenin başından sonuna kadar hem hükümetin hem de ilgili komisyonun temsil edilmesi koşulu aranmaktadır. Görüşmelerde ilgili komisyonun Genel Kurulda temsilini zorunlu kılan açık ve yazılı bir kural olmamasına karşın, sözü edilen kural oturumu yöneten başkan tarafından sürekli uygulanan güçlü bir parlamento teamülü konumundadır (İBA, 2001: 140-141).

4- Oturumu Yöneten Başkanın Görüşmelere Katılmaması

TBMM İçtüzüğü'nün 64. maddesi uyarınca, oturumu yöneten Başkan veya başkanvekili, görevlerinin gerektirdiği durumlar dışında görüşmelere katılamaz ve görüşlerini açıklayamazlar. Başkanvekilleri, oturuma başkanlık yapmadıkları zaman, oy kullanabilir ve oyunun rengini belirtmek üzere söz alabilir.

TBMM Başkanvekillerinin üyesi bulunduğu siyasi partinin etkinliklerine ve görevinin gerektirdiği durumlar dışında Meclis tartışmalarına katılması ve yönettiği oturumlarda oy kullanamaması Anayasanın 94/son. maddesiyle yasaklanmıştır. TBMM İçtüzüğü'nde yer alan 64. madde, söz konusu anayasa kuralına açıklık getirmeyi amaçlamasına karşın bu amacına yeterince ulaşmış değildir. Bu yüzden Anayasa Mahkemesinin konuya ilişkin bir kararı tartışma ve uygulamalara ışık tutacak niteliktedir. Anayasa Mahkemesi, başkanvekillerinin tartışmalara katılamayacakları yönünde Cumhuriyet Senatosunda alınan bir kararın iptali istemiyle açılan davada şu değerlendirmelere yer vermiştir:

2 Sadeden huruç (konu üzerinde konuşma ya da konu dışına çıkmama) kuralı; söz alan üyenin konu dışına çıkması durumunda, başkan onu uyarır. Başkanın uyarısı hakkında söz alınmaz. Bir konuşma sırasında iki kez uyarılan milletvekili yine konu dışına çıkmayı sürdürürse, kendisinin o konu hakkında söz söylemesinin yasaklanması, başkanca genel kurula önerilir. Başkanın önerisi, görüşmesiz işaret oyuyla sonuca bağlanır. Bkz. Heyet-i Mebusan Nizamname-i Dahilisi (m.79.), DÜSTUR, 1. Tertip, Cilt:4, s.36-58. Ayrıca bkz. (ARMAĞAN, 1972: 5).

"Birleşimi yöneten Başkanvekilinin taraf tutmasını ve dolayısıyla görüşmeleri etkilemesini önlemek ve görüşmelerin tarafsız yürütülmesi kuralına gölge düşürmemek ereğini güden ve başkanvekillerinin, görevlerinin yerine getirilmesini gerektiren haller dışında Meclis tartışmalarına katılmayacaklarını saptayan hükmün, onların eylemleri olarak birleşimlere başkanlık ettikleri zamanlarla sınırlı bulunduğu ve başkanlığını yapmadıklarını birleşimlerde tartışmalara katılmalarını engellemediğinin kabulü..."³ Mahkemenin kararında vurguladığı gibi, başkanvekilleri başkanlık ettikleri oturumlarda yansız davranmakla yükümlüdür. Dolayısıyla, Anayasa ve İçtüzükte yer alan kurallar bu amaca yönelik olarak alınmış önlemler olarak görülmeli; başkanvekilinin kısıtlanmış bir milletvekili konumuna yerleştirilmesine yol açacak biçimde amaca aykırı olarak yorumlanmamalıdır (İBA, 2001: 258-259).

5- Genel Kurulda Gürültü Veya Kavga Çıkması Durumu

Birleşimi yöneten Başkan, görüşmeler sırasında gürültü veya kavga çıkar ve bu nedenle çalışma düzenini kuramazsa, kürsüde ayağa kalkarak, toplantıya ara vereceği yönünde uyarıda bulunarak gerekli çabayı gösterir. Gürültü ve kavga sürerse oturuma en çok bir saat süreyle ara verir. Ardışık oturumda da kavga ve gürültüye son verilemiyorsa, Başkan birleşimi kapatır (TBMM İçtüzüğü, m. 68).

B)- KOMİSYONLARDA GÖRÜŞME DÜZENİ

TBMM İçtüzüğü'nün 46. maddesi komisyon toplantılarının düzeni konusundadır.⁴ Anılan madde uyarınca milletvekillerinin, komisyon çalışması sırasında söz kesmesi, kişilikle uğraşması ve düzeni bozucu davranışlar sergilemesi yasaktır. Bu durumlarda düzeni sağlama görevi komisyon başkanına verilmiştir. Komisyon başkanı, toplantı düzenini sağlamak için gerektiğinde toplantıya ara verir veya erteleyerek durumu gereği yapılmak üzere TBMM Başkanına bildirir. Komisyon toplantılarının düzeninin korunması için milletvekillerinin düzeni bozacak davranışlardan kaçınması gerekmektedir. Sözü edilen içtüzük kuralı, söz kesmeyi ve kişilikle uğraşmayı toplantı düzenini bozacak tutum olarak açıkça saptamıştır. Ancak aynı cümlede yer alan "...düzeni bozma hareketlerinde bulunulursa..." ibaresi, söz kesmek ve kişilikle uğraşmak da dahil olmak üzere toplantı düzenini bozucu her türlü tutumu kural-dışı görmekte ve yasaklamaktadır. Komisyon başkanının, toplantı düzenini bozacak

3 Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, E.1970/32, K.1971/22, 23.2.1971, Sayı: 9, s. 331.

4 46. madde, "Komisyon toplantılarının düzeni" başlığını taşımasına karşın aslında, sadece görüşme düzeni konusundadır. Gerçekten de, Komisyonların toplantı yetersayısı, karar yeter sayısı gibi kurallar başka maddelerde yer almaktadır. Madde metni şöyledir: "Bir komisyonunda söz kesilir; şahsiyatla uğraşılır ve düzeni bozma hareketlerinde bulunulursa komisyon başkanı düzeni sağlar; gerekiyorsa toplantıya ara verir veya erteleyerek durumu gereği yapılmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına bildirir."

davranışlar sergileyen bir milletvekiline doğrudan bir disiplin cezası verme yetkisi yoktur. Bununla birlikte, sözü edilen içtüzük kuralı gereğince, TBMM Başkanına bu yönde bir öneri götürebilmesi olanaklıdır.

C)- KONUŞMA DÜZENİ

1- Söz Alma, Hitap Biçimi ve Soru-Cevap İşlemi

TBMM İçtüzüğü'nün 60. maddesi uyarınca, ismini önceden yazdırmayan veya oturum sırasında Başkandan söz almayan hiç kimse konuşamaz. Konuşmalar, Başkanlığa ve Genel Kurula yönelik olarak kürsüden yapılır. Gündemde yer alan veya belli bir günde görüşme konusu olacağı bilinen konular dışında, katip üyeler, söz alma istemi kaydedemezler. Başkan, çok kısa bir sözü olduğunu belirten üyeye yerinden konuşma izni verebilir.

Yazılı bir konuşmanın kürsüden okunması veya Başkanın izni ile katip üyeye okutturulması olanaklıdır.

Görüşmeler sırasında hükümete ve komisyona soru sormak isteyenler, sorularını yerinden sorarlar. Sorular, konuşmalar bittikten sonra sorulur. Soru ve cevap süresi on dakikayla sınırlıdır.

2-Konuşma Hakları

TBMM İçtüzüğü'nün "Görüşmelerin tamamlanması" başlıklı 72. maddesi-ne göre, içtüzükte başka bir düzenleme yoksa, her görüşmede, her siyasi parti grubunun grupları adına ve iki üyenin kendileri adına birer kez konuşma hakları vardır. Başkan, bu konuşmalar yapıldıktan sonra görüşmelerin devamına ilişkin önerge verilmemişse, görüşmelerin tamamlandığını bildirir.⁵

3- Konuşma Sürelerine İlişkin Genel Kural

Bu konuşmaların süresine ilişkin genel kural, İçtüzüğü'nün 60. maddesinin son fıkrasıdır. Söz konusu sekizinci fıkra şöyledir;

"İçtüzükte başka bir süre belirtilmemiş veya aksi, Danışma Kurulunun teklifiyle Genel Kurulca kararlaştırılmamışsa siyasi parti grupları, komisyon ve hükümet adına yapılan konuşmalar yirmi, üyeler tarafından yapılan konuşmalar on dakika ile sınırlıdır. İkinci defa yapılacak konuşmalarda süre bunun yarısı kadardır." Buna göre, İçtüzüğü'nün 72. maddesinde açıklanan konuşma düzenine uygun olarak yapılacak

5 TBMM İçtüzüğü'nün 72/2. maddesine göre, görüşmelerin devamına ilişkin önerge verilmiş ve bu önerge de Genel Kurulun işaret oyuyla kabul edilmiş ise, bu maddede gösterilen konuşma düzenine göre yeniden söz hakkı doğar. 1973 tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün öngördüğü bu yöntem, "görüşmelere devam önergesi" üzerine alınacak bir Genel Kurul kararıyla (yanya indirilmiş sürelerde) hükümet, komisyon ve guruplar ile iki üyeye yeniden konuşma hakkı doğurmaktadır. Ancak, uygulamada bu kural bugüne kadar işletilmemiş; görüşmelere devam önergesi hiç verilmemiştir.

konuşmalarda bu süreler uygulanacaktır. Ancak, Görüşmelere devam kararı alınması üzerine yapılacak görüşmelerde bu sürelerin yarısı verileceğinden, siyasi parti grupları, hükümet ve komisyon on dakika, kişisel konuşmalar beş dakika süreyle sınırlandırılacaktır.

4-Söz Sırası ve Önceliği

Genel Kurulda söz düzeni, kayıt ve istem sırasına göredir. Genel Kurul gerek görürse, görüşme konusunun lehinde, aleyhinde ve üzerinde olmak üzere sırasıyla söz verilir. Oturumu yöneten Başkan, görüşmelerin başında, söz sırasına göre söz alanların isimlerini okumak zorundadır.

Söz almada, hükümete, esas komisyona ve gruplara öncelik tanınır. Birinci öncelik, komisyona, ikinci öncelik hükümete, üçüncü öncelik siyasi parti gruplarıdır. Ancak, siyasi parti gruplarına istem sırasına göre söz verilir. Milletvekillerinin söz sırasını birbirine devredebilmesi olanaklıdır. Son söz milletvekilindedir (TBMM İçtüzüğü, m. 61).

5-Genel Kurulda Kaba ve Yaralayıcı Konuşma Yasağı

Oturumu yöneten Başkan, kaba ve yaralayıcı sözler söyleyen üyeyi, hemen temiz bir dille konuşmaya çağırır. Konuşma yapmakta olan üye, bu uyarıya karşın temiz bir dil kullanmamakta ısrar ederse, kürsüden ayrılmasını ister. Başkan gerek görürse, temiz dil kullanmayan üyeyi o birleşimde salondan çıkartabilir.

Cörüldüğü gibi, temiz bir dil kullanmamanın cezası olan o birleşimde salondan çıkarma, Genel Kurulda oylamaya başvurulmaksızın tek başına oturumu yöneten başkan tarafından verilebilmektedir. Ancak bu cezanın verilebilmesi için ilgili üyenin oturumu yönetmekte olan Başkan tarafından en az bir kez uyarılmış olması gerekmektedir.

Başkanlığa gelen yazı ve önerelerde kaba ve yaralayıcı sözler varsa, Başkan gereken düzeltmeleri yapmak üzere önergeyi sahibine geri verir (TBMM İçtüzüğü, m. 67).

Örneğin, 18. Yasama döneminde bir kanun tasarısının görüşmeleri sırasında oyunun rengini belli etmek üzere söz alan⁶ Milletvekili G., Milletvekili P. ile karşılıklı konuşmaya başlamış; bunun üzerine oturumu yöneten Başkan (Yılmaz Hocoğlu) kürsüde konuşmakta olan Milletvekili G.'in konuşmasını keserek söz söylemekten yasaklamıştır. Sözü edilen örnek olay Meclis tutanaklarına şöyle yansımıştır:

6 TBMM İçtüzüğü'nün 86. maddesi uyarınca, tasarı veya teklifin tümünün kesin olarak oylanmasından önce, milletvekilleri, ne yolda oy kullanacaklarını kürsüden belirtmek isterlerse, Başkan lehte ve aleyhte birer kişiye söz verir. Bu konuşma kısa, açık ve gerekçeli yapılır.

"Milletvekili G. - Otur yerine, otur...(ANAP sıralarından gürültüler)

Milletvekili P. - Adam gibi konuş, eşşek oğlu eşek...(Gürültüler)

Milletvekili G. - Eşşekoğlu eşek senin babandır. (Gürültüler)

Başkan (Yılmaz Hocaoğlu)-Sayın G., sözünüzü kestim ve sizi, kürsüyü terke davet ediyorum. Bütün görüşmeler tutanaklara geçmiştir. Tutanakları inceleyip, gerekli disiplin işletmesini de yapacağım. Buyurun lütfen kürsüyü terk edin. (SHP sıralarından gürültüler.)⁷

Aktarılan olayda, oturumu yöneten Başkanvekili Genel Kurul kararı olmadan doğrudan doğruya bu cezayı vermiştir. Oturumu yöneten Başkanvekili İçtüzük gereği adı geçen üyeye bu disiplin cezasını verdiğini açıklamakla yetinmiş; hangi maddeye göre hangi cezayı verdiğini belirtmemiştir. Bununla birlikte, sözü edilen kural dışı davranışa karşılık verilen ceza ve uygulanan yöntem, İçtüzüğün "Konuşma Üslubu" başlıklı 67. maddesindeki düzenlemeyle örtüşmektedir.

6- Sataşma

Kendisine sataşılana veya ileri sürmüş olduğu görüşten değişik bir görüş atfolunun hükümet, komisyon, grup veya milletvekilleri açıklama yapabilirler. Açıklama ve cevaplar için aynı oturum içinde olmak kaydıyla söz verme zamanını Başkan takdir eder. Başkan, sataşma gerekçesiyle söz istemlerini olumsuz karşılayabilir. Bu durumda istemde bulunan üye direnirse, Genel Kurul ilgiliye söz verilip verilmeyeceğine görüşmesiz ve işaret oyuyla karar verir (TBMM İçtüzüğü, m. 69).

Örneğin, TBMM'nin 24.2.1994 tarihli 76. Birleşiminde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın, ANAP adına konuşan Denizli Milletvekili Hasan Korkmazcan'ın kendisine atfen "acemi politikacı" ve "safsata" sözcüklerini kullandığını ileri sürüp sataşma gerekçesiyle söz isteminde bulunmuştur. Oturumu yöneten Başkan, konuşma yapmak üzere kürsüye bir üyeyi çağırdığını ve konuşmayı yarıda kesmemek için daha sonra söz vereceğini belirtmiş; kürsüdeki konuşmacının sözünü tamamlamasından sonra sataşma nedeniyle söz vermiştir.⁸

Başka bir örnekte ise, oturumu yöneten Başkan sataşma nedeniyle söz isteyen milletvekilinin bu istemini haklı bulmayarak yerine getirmemiştir. Konuya ilişkin itirazlar üzerine Başkanın tutumu hakkında usul görüşmesi açılmış; Başkanlığın tutumu Genel Kurulca da benimsenmiştir.⁹ Ayrıca, güven oyu almamış bir hükümette parlamento dışından atanmış bakana sataşma nedeniyle söz verilebileceği de Genel Kurulda yapılan bir usul görüşmesi

7 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:18, Yasama Yılı:3, C. 43, B. 98, 4.4.1990, s. 159.

8 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:19, Yasama Yılı. 3, C.54, B.76, 24.2.1994, s. 100.

9 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Yasama Yılı: 3, C. 44, B. 110, 8.5.1990, s. 380-392.

sonucu kararlaştırılmıştır.¹⁰

7- Gündem Dışı Konuşma

İçtüzüğün 59. maddesi gereğince, oturumu yöneten Başkan, en çok üç üyeye olağanüstü acele hallerle ilgili olarak Birleşimin başında gündeme geçmeden önce söz verebilmektedir. Ancak uygulamada, gündem-dışı söz istemleriyle ilgili olarak konu yönünden getirilmiş olan sınırlamaya uyulmamaktadır (İBA, 1997: 21-22; İBA, 2001: 137-138).

8- Geçen Tutanak Hakkında Konuşma

TBMM İçtüzüğünün 58. maddesi uyarınca, bir milletvekili veya bakan geçen birleşim tutanağında yer alan bir beyanın düzeltilmesi amacıyla söz isteminde bulunursa, Başkan ilgiliye beş dakikayla sınırlı olmak kaydıyla söz vermek zorundadır.

2. MİLLETVEKİLLERİNİN KURAL-DIŞI DAVRANIŞLARI VE DİSİPLİN CEZASI UYGULAMALARI

TBMM üyelerinin, içtüzük kurallarına aykırı tutum ve davranışları yüzünden cezalandırılabilmesine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler İçtüzükte gösterilmiştir. Milletvekillerinin, TBMM Genel Kurulu ve komisyonların görüşme düzenini bozacak tutum ve davranışlardan kaçınmaları beklenir. Milletvekillerine verilebilecek disiplin cezaları, parlamento tarihimize uygulanan belli başlı içtüzüklerin hepsinde özenle düzenlenen konuların başında gelmektedir. Ancak, disiplin cezalarına ilişkin olarak TBMM İçtüzüğünde yer alan kurallar, büyük ölçüde Osmanlı'nın Heyet-i Mebusan Nizamname-i Dahilisi'ne dayanmaktadır.

Yasama çalışmalarının etken ve verimli biçimde sürdürülebilmesi için çalışma düzeniyle ilgili hukuk kurallarına bağlı kalınması, bu kurallara aykırı tutum sergileyen üyelerin ise gerektiğinde cezalandırılması doğal bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden İçtüzükte öngörülen disiplin cezaları bir yandan yasama disiplinini bozmaya yönelik milletvekiline uygulanacak yaptırım olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu tür cezalar, görüşme düzeninin sağlanması ve korunması açısından kural-dışı oldukları önleyerek caydırıcı bir işlev de üstlenirler. Başka bir anlatımla, TBMM İçtüzüğünün üyelerin kural-dışı tutum ve davranışlarıyla ilgili olarak öngördüğü cezalar, hem "bastırıcı", hem de "önleyici" özellikler sergilemektedir.

Milletvekillerinin Genel Kurul ve komisyon çalışmaları sırasında sergiledikleri TBMM İçtüzüğüne aykırı eylem ve davranışları genel olarak "Milletvekillerinin kural-dışı tutum ve davranışları" biçiminde adlandırılabilir.

10 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 5, Toplantı: 1, C.1, B. 24, 30.7.1977, s. 160-165.

TBMM İçtüzüğü, üyelerin kural-dışı davranışlarına karşılık öngördüğü disiplin cezalarını saymıştır. İçtüzük kurallarında, milletvekillerinin hangi davranışlarına hangi cezaların verilmesi gerektiği sıralanmış; bu cezaların verilmesinde ve uygulanmasında izlenecek yöntemler de açıkça belirtilmiştir.

TBMM İçtüzüğü'nün "Disiplin Cezaları" başlıklı On Üçüncü Kısımında yer alan sekiz madde (156-163) kural-dışı davranan milletvekillerine verilebilecek disiplin cezalarını düzenlemektedir. İçtüzüğü'nün 156. maddesi bu cezaların türlerini saymış ancak, İçtüzüğü'nün 159. maddesinde düzenlenen "Söz Söylemekten Yasaklama" cezası, disiplin cezasının türleri arasında gösterilmemiştir. Oysa, kural-dışı tutum içerisindeki milletvekiline Genel Kurul kararıyla verilebilecek bir disiplin cezası türü olarak, söz söylemekten yasaklamanın, sözü edilen maddede yer alması gerekirdi. Disiplin cezaları, sadece milletvekili sıfatı bulunanlara değil, parlamento dışından atanmış bakanlar hakkında da uygulanabilmektedir.¹¹

A)- UYARMA CEZASI

TBMM İçtüzüğü'nün 157. maddesi hangi hallerde uyarma cezası verilebileceğini açıkça saymaktadır. Buna göre, söz kesmek; sükuneti ve çalışma düzenini bozmak ve şahsiyatla uğraşmak uyarma cezasını gerektiren tutumlardır.

Bir milletvekiline uyarma cezası verilmesi konusunda oturumu yöneten Başkana takdir yetkisi tanınmıştır. Ancak, uyarma cezası alan üye kendisini savunmak üzere söz isterse, oturumun veya Birleşimin sonunda söz verilmesi gerekir. Bununla birlikte, Başkan gerek görürse daha önce de söz verebilir. Başkan cezalandırılan üyenin açıklamasını yeterli görürse, verdiği cezayı kaldırabilir. Aynı birleşimde iki kez uyarma cezası alan milletvekilinin bu durumunun, Tutanak özetinde belirtilmesi zorunludur (TBMM İçtüzüğü, m. 158).

Örneğin, Millet Meclisi'nin 29.11.1978 tarihli 15. Birleşiminde oturumu yöneten Başkan (*Başkanvekili Ali Fuat Eyüboğlu*), Milletvekili A'ya, İçtüzüğü'nün 133. maddesine¹² göre uyarma cezası vermiştir.

Oturum Başkanının ilgili üyeye ceza vermesine ilişkin konuşmalar tutanaklara şöyle yansımıştır;

"Milletvekili A. - Köpekler

Milletvekili S. - Köpek anandır.

11 TBMM İçtüzüğü'nün 163. maddesinin beşinci fıkrası şöyledir: "Disiplin cezaları Bakanlar Kurulu üyeleri hakkında da uygulanır."

12 1973 Tarihli Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 133. maddesi "uyarma" cezasını düzenlemekte olup günümüzde uygulanmakta olan TBMM İçtüzüğü'nün 158. maddesiyle aynıdır. Bkz. *Millet Meclisi İçtüzüğü (1973)*, Dönem: , Toplantı: 4, Ankara, TBMM Basımevi, Birinci Baskı, s. 83.

Başkan- Sayın A., böyle bir sözü söylemekten sizi men ediyorum.(CHP ve AP sıralarından gürültüler)

Milletvekili S. - Eşoğlu eşek diyor sayın Başkan

Başkan- Sayın üyeler, Bu Mecliste hiçbir arkadaşımızın diğer bir arkadaşta hakaret-amiz kelimeler kullanması mümkün değildir. Daima kötü söz sahibine ait olur, bu bakımdan arkadaşlarımızın dikkatli olmalarını rica ediyoruz.

Milletvekili B. - Sayın Başkan, "köpek" dedi. Ya sözünü geri alsın, ya...

Başkan- Sayın üye, arkadaşımızın bu husustaki şeyini ikaz ettim kendisine. Yapabileceğim tek şey vardır. Bunun için bu durumu Genel Kurulun oyuna sunacağım.

Sayın üyeler, Sayın A.'nın buradaki hareketi 133. maddemize uymaktadır. (CHP sıralarından sıra kapaklarına vurmalar)

Rica ederim, nedir vuruyorsunuz; Başkanlığın yaptığı şeyi bilmeden? Çok rica ederim, burada hiç kimsenin keyfine göre hareket etmiyoruz, İctüzük uyguluyoruz.

133. maddeye uymaktadır. Bu bakımdan kendisine bir uyarı cezası veriyorum...".¹³

Sözü edilen örnek olayda, uyarma cezası verilen üyenin bu cezayı almasına neden olan somut eylem, başka bir milletvekiline "köpek" diyerek hakarete bulunmasıdır. Dolayısıyla, bu olaydaki disiplin cezasına yol açan kural dışı davranışı söz konusu sözcük oluşturmaktadır. Ancak, sözü edilen kural dışı davranış başka bir disiplin cezası verilebilmesine de elverişlidir. Bununla birlikte, oturumu yöneten Başkan, görece en kolay verilebilecek disiplin cezası olan ve Genel Kurul kararı gerektirmeden doğrudan doğruya Başkan tarafından uygulanabilen uyarma cezasını seçmiştir. Çünkü, sözü edilen olayda olduğu gibi, başka bir milletvekiline sövmek veya hakarete bulunmak, kınama veya Meclisten çıkarma cezası verilebilmesi için de geçerli bir kural dışı tutumdur. Şu halde, kural-dışı davranışla ilgili disiplin cezasının türünü belirlemede Başkanın geniş bir takdir yetkisinin bulunduğunu kabul etmek gerekir.

B)- SÖZ SÖYLEMEKTEN YASAKLAMA

TBMM İctüzüğünün 159. maddesi uyarınca¹⁴, aynı birleşim içerisinde iki kez uyarma cezası alan milletvekilinin o birleşimin sonunu kadar söz söylemesi, Başkanın önerisi üzerine, Genel Kurulun görüşmesiz ve işaretle oylama yöntemine göre alacağı karar ile yasaklanabilir.

¹³ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem:5, Toplantı: 2, C. 7, B. 15, 29.11.1978, s. 690-691.

¹⁴ Anılan madde şöyledir: " Aynı Birleşimde iki defa uyarma cezası alan milletvekilinin o birleşimin sonuna kadar söz söylemesi Başkanın teklifi üzerine, Genel Kurulca görüşmesiz ve işaret oyu ile yasaklanabilir."

Söz söylemekten yasaklama cezasını düzenleyen bu genel kural, TBMM İçtüzüğü'nün 66. maddesinde "konu dışına çıkmama" kuralına aykırı davranış sergileyen milletvekili için öngörülen özel bir ceza yöntemi olarak yinelenmiştir.¹⁵ Ancak, bu yolla verilen ceza, sadece "konu dışına çıkmama" kuralına aykırı davrandığı konuyla sınırlı olmak kaydıyla o birleşimde söz söylemekten yasaklamayı öngörmektedir. Oysa, herhangi bir görüşme sırasında İçtüzüğü'nün 159. maddesine göre konuşma yasağı cezası alan bir üye, sadece ceza aldığı konuda değil, o Birleşimde yapılacak olan öteki görüşmelerde de konuşma yapamaz.

İçtüzüğü'nün 66. maddesi gereğince, Başkan tarafından "İçtüzüğe uyma ve konudan ayrılmama" yönünde iki kez çağrı yapıldığı halde, konuya gelmeyen milletvekiline o konuda Birleşim süresince konuşma yasağı uygulanabilmesi için, Başkanın Genel Kurula öneri götürmesi gerekir. Bu durumda, Başkanın bir milletvekili hakkında Genel Kurula "o konuda söz söylemekten yasaklama" önerisi götürebilmesi için daha önce ilgili üyeye iki kez uyarı cezası vermiş olması ön koşulu aranmamaktadır. Ancak Başkan tarafından ilgili üyeye en azından iki kez çağrı yapılmış olması zorunludur.

İçtüzüğü'nün 66. maddesi uyarınca bir üyenin birleşim süresince belli bir konuda konuşmaktan yasaklanması biçimindeki disiplin cezası hiç uygulanmamıştır.

C)- KINAMA CEZASI

TBMM İçtüzüğü'ne göre, kınama cezası gerektiren tutum ve davranışlar şunlardır:

- Aynı Birleşimde iki kez uyarı cezası aldığı halde bunu gerektiren tutum ve davranışını sürdürmek,
- Bir ay içinde toplam üç kez uyarı cezasına uğramış olmak,
- Kaba ve yaralayıcı sözler söylemek ve hareketler yapmak,
- Saldırıda bulunmak,
- Mecliste gürültü ve kavgaya sebep olmak veya Meclisin görevini yerine getirmesini önlemek için toplu bir harekete girişilmesine önyak olmak (TBMM İçtüzüğü, m. 160).

Kınama cezası, Başkanın önerisi üzerine Genel Kurul tarafından görüşmesiz işaretle oylama ile kararlaştırılır. Başkan tarafından Genel Kurula,

¹⁵ TBMM İçtüzüğü'nün 66. maddesi şöyledir: "Kürsüdeki üyenin sözü ancak Başkan tarafından, kendisini içtüzüğe uymaya ve konudan ayrılmamaya davet için kesilebilir. İki defa yapılan davete rağmen, konuya gelmeyen milletvekilinin aynı birleşimde o konu hakkında konuşmaktan menedilmesi, Başkan tarafından Genel Kurula teklif olunabilir. Genel Kurul, görüşme: iz 'şaret oyu' ile karar verir."

hakkında bu yönde bir öneri sunulan milletvekili kendisini savunmak üzere söz alabilir. İlgili üye kendi savunmasını, başka bir milletvekiline de yapabilir. Kınama cezasının Tutanak özetine geçirilmesi zorunludur.

Örneğin, 17. Yasama Döneminde Genel Kurulun 1.5.1986 tarihli 100. Birleşiminde Milletvekili D., kendisine küfür ettiğini ileri sürdüğü bir milletvekiline çanta atmıştır. Birinci Oturumda yaşanan bu olay üzerine İkinci Oturumun hemen başında, Birleşimi yöneten Başkan şu açıklamayı yapmıştır:

Başkan (Başkanvekili Özer Gürbüz)- Gündemin "Kanun Tasarı ve Teklifleriyle Komisyonlardan Gelen Diğer İşler" kısmına geçmeden evvel, Milletvekili Sayın D.'in ara vermeden önceki oturumda bir sayın milletvekiline çanta atması eylemiyle ilgili bir başvuru aldık ve durum Başkanlığımızca da tespit edilmiştir.

Eylem, İçtüzüğümüzün 136. ncı²¹⁶ maddesinin;

"4. saldırıda bulunmak,

5. Mecliste gürültü ve kavgaya sebep olmak..." fıkralarına uygun görülmüş ve kınama cezası vermeyi gerektiren bir eylem olarak takdir edilmiştir.

Sayın D., savunma hakkınız vardır, bu hakkınızı kullanmak ister misiniz?"

Hakkındaki disiplin cezası önerisi üzerine kendisini savunmak üzere söz alan Milletvekili D.'in bu konuşmasının ardından oturumu yöneten Başkan ilgili üyeye kınama cezası verilmesine yönelik önerisini Genel Kurulun oyuna şöyle sunmuştur:

"Başkan- Teşekkür ederim.

Başkan- Sayın Milletvekilleri, Sayın D.'in çanta atma eylemi... (ANAP sıralarından gürültüler.)

Sayın milletvekilleri lütfen efendim... (ANAP ve SHP sıralarından gürültüler.) İçtüzüğümüzün 136 ncı maddesindeki kınama cezasına uygun görülmüştür. (Gürültüler.)

Kınama cezası verilmesini kabul edenler... (ANAP ve SHP sıralarından karşılıklı konuşmalar.) Kabul etmeyenler...Sayın D.'e kınama cezası verilmiştir. (SHP ve ANAP sıralarından karşılıklı konuşmalar.)

Sayın milletvekilleri karşılıklı konuşmayınız lütfen."¹⁷

Başka bir kınama cezası uygulamasında ise kınanan üye, içtüzüğün öngördüğü biçimde özür dilediği için, disiplin cezası Genel Kurul kararıyla kaldırılmıştır. Sözü edilen örnek olayda, Millet Meclisinin 25.2.1976 tarihli 66.

16 Söz konusu içtüzük maddesi günümüzde de hiç değişmemiştir. Ancak bugünkü madde numarası 160'dır.

17 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı: 3, C. 28, B. 100, 1.5.1986, s.297-299.

Birleşiminde Köy İşleri Bakanlığının 1976 mali yılı bütçesinin görüşmeleri sırasında, Milletvekili Ö. ile Milletvekili D. arasında şu karşılıklı konuşma geçmiştir:

"Milletvekili Ö. - Dinle biraz, dinle; dinlemesini öğren."

Milletvekili D. - Sen sus ulan.

Milletvekili Ö.- Sen sus.

Milletvekili D.- - S....r.

Milletvekili Ö. - S....r sana, eşek oğlu eşek."

Baçımındaki karşılıklı konuşma üzerine oturumu yöneten Başkanvekili İ. Etem Kılıçoğlu, araya girerek bu üyeleri İçtüzüğe uygun davranmaya çağırmasına karşın, başka milletvekillerinin de gerginliği artırıcı söz ve tavırları üzerine tartışmalar ve gerginlik daha da artmıştır. Bu arada İçtüzüğün "Disiplin cezalarında savunma ve özür dileme" başlıklı maddesi (TBMM İçtüzüğü, m. 160) uyarınca Milletvekili D. kendisini savunmak üzere kürsüye gelmiş ve sözlerini geri aldığını belirtip özür dilemiştir. Bir sonraki oturumda ise, Milletvekili Ö. da kendisini savunmak üzere söz almış; bu konuşma sırasında Başkan ile arasında şu diyalog geçmiştir:

"Başkan (Etem Kılıçoğlu)- Efendim tefsir istemedim. Sayın Ö., ben gayet açık ve net olarak soruyorum, tefsir istemiyorum. Sözüünüzü söylememiş kabul ediyor musunuz, özür diliyor musunuz?"

Milletvekili Ö. - Hayır efendim, dilemiyorum.

Başkan- Şimdi arkadaşlarım, onun söylediği ile bunun ilavesi de var. Ben ısrar ediyorum, hala arkadaşımız direnmekte ve benim bir muamele yapmama mani olmaktadır. Bu durum karşısında, arkadaşımızın savunmasını da dinledikten sonra, kendisine bir kınama cezası verilmesi hususunu oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... Kınama cezası verilmesi kabul edilmiştir."¹⁸

TBMM İçtüzüğünün 163. maddesindeki "Kınama ve geçici olarak Meclisten çıkarma cezaları tutanak özetine geçirilir." Kuralı uyarınca, yukarıda anlatılan örnek olayla ilgili kınama cezası bir sonraki (67.) Birleşimin Geçen Tutanak Özetinde şöyle yer almıştır: "Köy İşleri Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi sırasında kaba ve yaralayıcı sözler sarf eden Milletvekili Ö. 'ya, kınama cezası verildi."¹⁹

Bir milletvekiline kınama cezası verilmesine ilişkin olarak başka bir örnek olayda ise TBMM Genel Kurulu, oturumu yöneten Başkanın bu yöndeki önerisini kabul etmemiştir. Sözü edilen olay şöyle gelişmiştir:

18 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 16-17, B. 66, 25.2.1976, s. 20-49.

19 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 16-17, B. 67, 26.2.1976, s. 133.

Oturumu yöneten Başkan (Başkanvekili Abdulhalim Aras), önceki Birleşimde gündem dışı konuşma yapan bir milletvekiline Milletvekili A. tarafından hakaret edildiğinin belirlendiği ancak o birleşimde bulunmayan Milletvekili A.'a kendisini savunmak üzere söz vereceğini bildirmiştir. Adı geçen üyenin yaptığı konuşmanın ardından Başkan, ilgili üyeye kınama cezası verilmesinin uygun görülüp görülmediğini Genel Kurulun oyuna sunmuştur. Yapılan oylama sonucunda Başkanın ilgili üyeye kınama cezası verilmesi yönündeki önerisi reddedilmiştir.²⁰

Milletvekili K.'na kınama cezası verilmesine ilişkin uygulama ise, Meclis tutanaklarına şöyle yansımıştır:

"Başkan (E.Yıldırım Avacı)- Sayın Milletvekilleri, şimdi, geçen birleşimden kalan, İktüzüğün 136 ncı maddesiyle ilgili bir işlemi yerine getireceğim.

Sayın K. buradalar mı?

Buradalar.

Sayın K.'nun, 27.1.1988 tarihli 14 üncü Birleşimde yaptığı konuşma sırasında sarf ettiği sözlerin, İktüzüğün "Kınama" cezasına ilişkin 136 ncı maddesinin "Kaba ve yaralayıcı sözler sarf etmek ve hakaretler yapmak" şeklindeki 3 numaralı bendi kapsamına girdiği tespit edilmiştir.

Sayın K.'nun savunmasını aldıktan sonra, kınama cezası verilmesini Genel Kurula teklif edeceğim.

Sayın K., savunmanızı yapacak mısınız?"²¹ Kendisini savunmak üzere yaptığı konuşmanın ardından Milletvekili K.'na, Genel Kurul tarafından kınama cezası verilmesi kabul edilmiştir.

Başka bir örnek olayda ise, Milletvekili Ö., Başkanlığa başvurarak kendisine "terbiyesizlik yapıyorsun" biçiminde kaba ve yaralayıcı sözler söylediğini ileri sürdüğü Milletvekili A. hakkınd kınama cezası verilmesi isteminde bulunmuştur. Tutanakların incelenmesinden sonra oturumu yöneten Başkan bu milletvekiline kınama cezası verilmesi yönündeki başvuruyu yerinde bularak Genel Kurula öneri götürmüş, ancak bu öneri reddedilmiştir.²²

DJ)- MECLİSTEN GEÇİCİ OLARAK ÇIKARMA CEZASI

Meclisten geçici olarak çıkarma cezası şu durumlarda verilebilir;

- Aynı birleşim sırasında üç kez kınama cezasına uğramak,
- Bir ay içinde beş kez kınama cezası almak,
- Görüşmeler sırasında Cumhurbaşkanına, TBMM'ne, TBMM Başkanına

20 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı: 3, C. 25, B. 74, 4.3.1986, s.417-420.

21 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Yasama Yılı: 1, C. 2, B. 16, 2.2.1988, s.69-75.

22 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı: 4, C. 36, B. 56, 20.1.1987, s.36.

ve TBMM Başkanlık Divanına, Başkanlık görevini yerine getiren Başkanvekiline hakaret etmek, sövmek veya onları tehdit etmek ya da Türkiye Cumhuriyetine veya onun Anayasa düzenine sövmek,

- Görüşmeler sırasında halkı veya Devlet güçlerini ya da kamu organ, kuruluş ve görevlilerini yasa dışı eylemlere, ayaklanmaya veya Anayasa hükümlerini bozmaya teşvik veya tahrik etmek,

- TBMM bina, bahçe ve arsaları içine silahla girmek,

- Meclis yapıları veya eklentileri içinde yasak bir eylemde bulunmak (TBMM İçtüzüğü, m. 161).

TBMM İçtüzüğü'nün 162. maddesi uyarınca, Meclisten geçici olarak çıkarılma cezası en çok üç birleşim için verilebilmektedir. Bu ceza verilir verilmez hemen yerine getirilmek zorundadır. Ancak, Meclisten geçici çıkarılma cezası alan üye, cezanın uygulanmasına karşı direnirse, Başkan oturumu hemen kapatılarak o milletvekilinin salondan çıkartılması için idare amirlerinden yardım ister.

Bu ceza süresince ilgili üyenin Genel Kurul, komisyon, Başkanlık Divanı ve Danışma Kurulu çalışmalarına ve toplantılarına katılması yasaktır.

Meclisten geçici çıkarılma cezası, kınamada da olduğu gibi, Başkanın önerisi üzerine Genel Kurul tarafından görüşmesiz işaretle oylama ile verilir. Ancak, milletvekilinin kendini savunma hakkı vardır.

Geçici olarak Meclisten çıkarılma cezası alan bir milletvekili izin alıp kürsüden açıkça özür dilerse, bu cezası kaldırılır (TBMM İçtüzüğü, m. 163).

Örneğin, Millet Meclisi'nin 6.10.1976 tarihli 140. Birleşiminde oturum başkanı (Başkanvekili Ahmet Çakmak), Milletvekili K.'ya kendisine yönelik olarak kullandığı bazı sözler nedeniyle üç birleşim Meclisten geçici olarak çıkarılma cezası önermiş ve Genel Kurulca bu öneri kabul edilmiştir.²³ Ardışık Birleşimde ise, anılan milletvekili özür dilemek amacıyla söz isteminde bulunmuş ancak, oturum Başkanının ısrarlı uyarılarına karşın ilginç biçimde özür dilemeyi reddetmiştir. Bunun üzerine, Başkan ilgiliye verilen cezanın kaldırılmasını Genel Kurulun oyuna sunmamıştır.²⁴

Başka bir örnek olayda ise, Milletvekili B.'a Başkanlığa hakaret ettiği gerekçesiyle savunması alınmadan üç birleşim Meclisten çıkarılma cezası verilmiştir. Söz konusu olay Meclis tutanaklarına şöyle yansımıştır:

23 Adı geçen üye oturumu yöneten Başkana şu sözleri söylemiştir: "Milletvekili K. (Erzincan) Sayın Başkan, bugün aklınızdan şüphe etmeye başladım sizin (Gürültüler.) Sizin bugün aklınızdan şüphe ediyorum. Siz sarhoşsunuz. (Gürültüler.) Sizin bugün aklınız başınızda değil. Sizin gibi sarhoş bir Başkana her sözü söylemeyi kabul ediyorum. (Gürültüler)" Bkz. Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 20, B. 140, 6.10.1977, s. 869-870.

24 Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 20, B. 141, 7.10.2001, s. 884-886.

"Başkan- Sayın milletvekilleri, Sayın B. Başkanlığa hakaret etmektedir. İçtüzüğün 137 nci maddesinin²⁵ üçüncü bendi gereğince Sayın B.'un 3 oturum dışarı çıkarılmasını oylarınıza sunuyorum: Kabul edenler...Kabul etmeyenler... Sayın B. buyurun efendim."²⁶

Kendisine Meclisten geçici olarak çıkarma cezası verilen Milletvekili B., bir sonraki Birleşimde Başkanlığa yazılı olarak başvuruda bulunarak, savunma hakkı tanınmadan ceza verilmesinin İçtüzüğe aykırı olduğunu belirtip söz istemiştir. Adı geçen üyenin bu başvurusu Genel Kurulun bilgisine sunulduktan sonra Başkan, tutanakların yeniden incelendiğini ceza verilmesine neden olan sözlerin hakaret amacına yönelik olmadığını ve kendisinin savunmasının alınmadan ceza verilmesiyle bir usul eksikliği yapıldığının saptandığı ve bu nedenle söz konusu cezanın verilmemiş sayılacağını bildirmiştir.²⁷

Meclisten çıkarma cezasına örnek oluşturan başka bir uygulamada ise, TBMM Genel Kurulunun 4.4.1990 tarihli 98. Birleşiminde Milletvekili G.'e 3 Birleşim Meclisten çıkarma cezası verilmiştir. Sözü edilen uygulamanın gelişimi şöyledir:

"Milletvekili G. - O küfürlere sen layıksın. (ANAP ve SHP sıralarından gürültüler)

Başkan (Başkanvekili Yılmaz Hocoğlu)- Sayın G., şu anda fiilen kürsüyü işgal etmektesiniz. (Milletvekili P. tarafından, kürsüde bulunan G.'e el çantası atıldı; kürsüde bulunan G. tarafından da P.'ya bardak fırlatıldı.) (SHP ve ANAP sıralarından ayağa kalkmalar ve gürültüler)

Idare amirlerini göreve davet ediyorum.

Sayın G., lütfen kürsüyü terk edin. (SHP ve ANAP sıralarından gürültüler)

Idare amirlerini göreve davet ediyorum....sayın grup başkan vekilleri... (Gürültüler)

Sayın milletvekilleri..!"²⁸

Milletvekili G.'in kendisini savunmak üzere yaptığı konuşmanın ardından üç birleşim Meclisten çıkarılmasına ilişkin Başkanlık önerisi Genel Kurul tarafından benimsenmiş ancak adı geçen milletvekili oturumu yöneten Başkan Yılmaz Hocoğlu'nun ısrarlı uyarılarına karşın, Genel Kuruldan çıkmayı reddetmiştir. Bunun üzerine oturumu yöneten Başkan, birleşime ara vermiştir.

25 Bugünkü TBMM İçtüzüğünde aynı kural yer almakta ancak madde numarası 161'dir.

26 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı: 2, C. 17, B. 104, 28.5.1985, s. 101.

27 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 17, Yasama Yılı: 2, C. 17, B. 105, 30.5.1985, s. 138.

28 TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 18, Yasama Yılı: 3, C. 43, B. 98, 4.4.1990, s. 160.

SONUÇ

TBMM'nin kendine özgü bir görüşme düzeni vardır. Görüşme düzeni; görüşmelerin genel düzeni, komisyonların görüşme düzeni ve konuşma düzeni temel başlıkları altında ele alınabilir. TBMM üyelerinin görüşme düzeni konusundaki parlamento hukuku kurallarına aykırı tutum ve davranışlar sergilemesi yasaktır. Bu yasağa uymayan milletvekillerinin nasıl cezalandırılacağı de İttüzükte gösterilmiştir.

TBMM İttüzüğünde "Disiplin Cezaları" başlığını taşıyan özel bir bölüm bulunmakla birlikte, (TBMM İttüzüğü, 13. Kısım) oturum başkanları tarafından milletvekillerine uygulanabilecek disiplin cezası türlerinin tamamı anılan kısımda yer almamaktadır. Oysa, İttüzüğün öteki bölümlerinde yer alan 'disiplin cezası benzeri' kurallar da, yasama çalışmalarında düzeni bozucu tutum ve davranışları önlemeyi veya en azından bu tür kural dışılıkları cezalandırmayı amaçlamaktadır. Şu halde, TBMM İttüzüğüne disiplin cezaları başlığı altında sayılmamasına karşın, oturum başkanlarınca doğrudan uygulanabilecek veya önerilebilecek öteki yaptırımları da disiplin cezası kapsamında değerlendirmek gerekir.

TBMM Genel Kurulundaki ve komisyonlardaki çalışmalar sırasında kural dışı tutum ve davranışlar sergileyen milletvekillerine birleşimi yöneten Başkan tarafından verilebilecek disiplin cezası türlerini "Genel Kurul kararı gerektirmeden oturum Başkanınca doğrudan verilebilecek disiplin cezaları", "Başkanın önerisi üzerine ilgili üyenin savunması da alınarak Genel Kurul kararıyla verilebilecek disiplin cezaları" ve "Başkanın önerisi üzerine Genel Kurul kararıyla verilebilecek disiplin cezaları" olarak üç gruba ayırmak olanaklıdır.

Doğrudan doğruya verilebilecek disiplin cezaları; uyarma, kaba ve yaralayıcı sözler söyleyen üyenin sözünü kesip kürsüden ayırma ya da gerek gördüğünde o birleşim boyunca Genel Kurul Salonundan çıkarma, kavga ve gürültü çıkması durumunda ise birleşime ara verme veya gerek gördüğünde Birleşimi kapatma sayılabilir. Bu grupta yer alan disiplin cezalarının en önemli ortak özelliği, oturum Başkanı tarafından ilgili üyenin savunması alınmadan doğrudan doğruya uygulanabilmesidir.

Kural dışı tutum ve davranış sergileyen milletvekiliyle ilgili olarak oturum Başkanının ceza önerisini belirleyip açıkladıktan sonra ilgili üyenin savunması alınarak Genel Kurulun görüşmesiz ve işaretle oylama sonucu alacağı karar ile verilebilen disiplin cezaları ikinci grupta yer alır. Bu grupta yer alan cezalar; kınama ve Meclisten üç birleşim geçici olarak çıkarmadır.

Başkanın bu yöndeki önerisi üzerine Genel Kurul kararıyla verilebilecek disiplin cezalarından olan "birleşim boyunca konuşma yasağı" ve "birleşim boyunca ceza aldığı konuda konuşmama yasağı" ile ilgili İttüzük kurallarında

ilgili üyenin savunmasının alınması yönünde bir zorunluluk bulunmamaktadır. Ancak, Genel Kurul kararının görüşmesiz ve işaretle oylama yöntemine göre alınması gerekmektedir.

İkinci ve üçüncü grupta yer alan disiplin cezaları, oturumu yöneten Başkan tarafından işletilebilmektedir. Buna göre, üyenin eyleminin hangi cezayı gerektirdiğini saptayıp Genel Kurula öneri sunmak Başkanın yetkisindedir. Ancak, Başkanın önerisinin Genel Kurul yönünden bağlayıcı niteliği bulunmamaktadır.

Kaynakça

ARMAĞAN, Servet (1972), *Memleketimizde İktüzükler* (İstanbul: Fakülteler Matbaası).

GÖZLER, Kemal (2000), *Türk Anayasa Hukuku* (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, Birinci Baskı).

Heyet-i Mebusan Nizamname-i Dahilisi, *Düstur*, 1. Tertip, Cilt: 4.

İBA, Şeref (1997), *Parlamentar Denetim- Yollar, Etkinliği ve Susurluk Örneği* (Ankara: Bilgi Yayınevi, Birinci Basım).

İBA, Şeref (2001), *Türkiye'de Meclis Başkanlığı ve Başkanlık Divanı* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Birinci Baskı).

SABUNCU, Yavuz (2000), *Anayasaya Giriş* (Ankara: İmaj Yayıncılık, 6. Bası).

TEZİÇ, Erdoğan (1979), "Parlamento Kararları ve Yasama Meclislerinin İktüzükleri," *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi* (Cilt: XXXVI, Sayı: 1-4): 16-26.

TBMM Tutanak Dergisi.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi.